

memorii | jurnale

Lena Constante (1909–2005) a făcut studii de arte aplicate la Universitatea din București, pentru ca, înainte de al Doilea Război Mondial, să se alăture echipelor de cercetători conduse de Dimitrie Gusti (cea mai importantă manifestare a școlii de sociologie românești din perioada interbelică). Apropiată de cercurile comuniste prin prietenia cu Lucrețiu Pătrășcanu și soția lui, imediat după război va participa la întemeierea primului teatru românesc de marionete, la București, împreună cu aceasta din urmă. Va fi arestată în „lotul Pătrășcanu“, acuzată, judecată și condamnată, într-unul dintre cele mai răsunătoare procese staliniste montate de noua putere comunistă din România. Va ispăși o vină inexistentă, până în 1962; la ieșirea din închisoare, după o scurtă perioadă de domiciliu forțat, revine la București și lucrează ca grafician și creator de marionete. În 1968 este reabilitată politic, asemenea tuturor celor condamnați în lotul respectiv, primește dreptul de a semna și de a-și expune creațiile. Tapi-seriile sale, care utilizează fâșii de țesături vechi, țărănești, integrate în ansambluri de mari dimensiuni și de o intensitate compozițională aparte, au un succes extraordinar, atât în țară, cât și în străinătate, și îi atrag noi conflicte cu puterea comunistă. Are, cu toate acestea, dreptul de a călători în străinătate, alături de soțul ei, Harry Brauner (și el, una dintre victimele aceluiași proces stalinist), un renumit etnomuzicolog. Este autoarea unor texte pentru copii – *Păpușile harnice* (1972), *Păpușile harnice în grădiniță* (1975), *O poveste cu un tată, o mamă și trei fete* (1995) –, dar înainte de apariția celor două volume de memorii din închisorile comuniste – *Evadarea tăcută. 3 000 de zile singură în închisorile din România* (publicată în 1990, la Paris, sub titlul *L'évasion silencieuse*, apoi în românește la Editura Humanitas, în 1992 și reeditată la Editura Florile Dalbe în 1995; cartea a fost de asemenea tradusă în engleză, italiană și spaniolă) și *Evadarea imposibilă. Penitenciarul politic de femei Miercurea-Ciuc, 1957–1961* (Editura Fundației Culturale Române, 1993, reeditată la Editura Florile Dalbe în 1996) – nu era, practic, cunoscută ca scriitoare. Regizorul Thomas Ciulei îi consacră un film documentar impresionant, *Nebunia capetelor (La folie des têtes)*, dispărut în chip nefericit din rețelele de distribuție, odată cu firma care îl produsese, în tulburii ani '90 ai postcomunismului românesc.

Lena Constante

EVADAREA TĂCUTĂ

3 000 de zile singură
în închisorile din România

În versiunea românească a autoarei

Ediție îngrijită,
studiu introductiv și note de
IOANA BOT

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Mona Antohi
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Cristina Jelescu
DTP: Emilia Ionașcu, Dan Dulgheru

Tipărit la Artprint

Lena Constante

L'évasion silencieuse. Trois mille jours seule dans les prisons roumaines

© HUMANITAS, 1992, 2023, pentru prezenta versiune în limba română

Lucrare apărută cu acordul COPYRO – Societate de Gestiune Colectivă
a Drepturilor de Autor

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Constante, Lena

Evadarea tăcută: 3000 de zile singură în închisorile din România /

Lena Constante; ed. îngrijită, st. introd. și note

de Ioana Bot. – București: Humanitas, 2023

ISBN 978-973-50-8213-0

I. Bot, Ioana (ed. îngrij.; pref.; note)

821.135.1

343.8

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0723 684 194

Tăcerea cuvintelor

Studiu introductiv

„...eu detest istoria. Mi-e de-ajuns că am trăit-o.
Chiar prea multă vreme.“

Lena Constante¹

Afirmația de mai sus este rostită de o Lena Constante aproape centenară (s-a născut în 1909), limpede la minte cum a fost întotdeauna – și necruțătoare cu toată lumea aceasta care, ei, anume, nu i-a arătat nici un fel de cruțare. Este afirmația unei femei care s-a trezit, peste noapte, aruncată în iad pentru 12 ani; a supraviețuit încercării, a trăit să își spună povestea, și în tot acest timp nu și-a dorit decât să moară. În timpul anchetelor și torturilor, în carcere, în celule diabolice, la procesul-mascaradă (unde a așteptat zadarnic să fie condamnată la moarte, realizând în cele din urmă că oferta eliberării imediate, în schimbul mărturiilor mincinoase, nu fusese decât o altă minciună a anchetatorilor) și după aceea, Lena Constante a sperat că va muri. Dar călăii adevărați nuucid, iar în închisori se moare greu (remarca îi aparține) – și destinul ei a fost să se întoarcă, vie, din Infern. Ajungând într-un alt fel de Purgatoriu, de fapt, dacă ne gândim că nu va lua în considerare un posibil exil decât în ultimii ani ai dictaturii ceaușiste și că sfârșitul acesteia din urmă o va determina definitiv să rămână în țară. Și să scrie două volume de amintiri din închisoare: *Evadarea tăcută. 3 000 de zile singură în închisorile din România* (pe care o restituim în acest volum), respectiv *Evadarea*

1. „Veacul privit printr-o viață“, interviu realizat de Tita Chiper, în *Dilema*, an X, nr. 461, 2002, p. 10.

imposibilă. Penitenciarul politic de femei Miercurea-Ciuc, 1957–1961. Publicarea lor, la începutul anilor '90, a reprezentat una dintre cele mai importante recuperări ale memoriei traumatizate, obnubilate, a istoriei noastre recente – adică, a crimelor comunismului românesc – prin intermediul unei mărturii de o complexitate și de o precizie aparte, asupra unuia dintre episoadele cele mai sângeroase și absurde ale instaurării dictaturii la noi.

Desigur, asemenea cărți răspundeau (imediat după sfârșitul dictaturii, dar și în zilele noastre), în primul rând, nevoii culturii românești de „a recupera trecutul“, concretizată printr-o adevărată foame de adevăr. Adevărul din biografii, din memorii și jurnale, un adevăr de o „autenticitate semnificativă și formativă“¹ indiscutabilă, pe care poveștile destinului individuale ale victimelor păreau să o garanteze. Dar, după 20 de ani de libertate (inclusiv de libertate a exprimării) în România postcomunistă, constatăm că respectivele mărturii și-au datorat impactul asupra publicului nu doar informațiilor pe care le ofereau, recuperărilor memoriei pe care le permiteau astfel, ci și calităților lor *literare*. Că dorința de autenticitate a vocilor care se rostesc în atari „memoriale“ este convertită imediat, de chiar scrierea lor, în figuralitate literară. În artă. Pentru a da glas unor adevăruri ce rămân, chiar în vremuri libere, dintr-un motiv sau altul, din rațiuni personale sau pur și simplu pentru că oroarea lor depășește limitele rostirii inaugurate, rămân, spuneam, indicibile altfel decât prin intermediul limbajului oblic al literaturii. O literatură care și-a descoperit, la rândul ei, o nouă vocație a autenticității², exprimată prin intermediul unor scriituri artiste,

1. Dan C. Mihăilescu, *Literatura română în postceaușism. I, Memorialistica*, Polirom, Iași, 2004, p. 10.

2. Despre aceasta, v. Sanda Cordoș, *În lumea nouă*, Dacia, Cluj-Napoca, 2003, pp. 51 și urm.

a căror măiestrie retorică reușește să fie, cel mai adesea, în chip magic, pentru cititori foarte diferiți, pe măsura încărcăturii de adevăr ce trebuie adusă la lumină. Memoriile Lenei Constante fac parte din această categorie: literatură de valoare fără să fi intenționat programatic așa ceva, cărțile ei potențază greutatea oribilelor adevăruri tocmai prin intensitatea expresivă a scriiturii.

Asemenea situații ar putea fi considerate un fel de – neașteptată? – revanșă a literaturii în fața foamei de adevăr pe care o pomenisem ceva mai-nainte. Cele două cărți sunt un exemplu cum nu se poate mai bun pentru a ilustra tocmai această situație, cu aparențe paradoxale. Informația istorică pe care o conțin, precisă și detaliată, dorința autoarei înseși de a mărturisi au făcut dintr-însele o sursă inestimabilă pentru studii recente de istorie (cum se va vedea și din notele volumului de față, unele dintre persoanele care traversează povestea Lenei Constante, ca deținute și victime inocente ale aceluiași măcel, nu au altă identitate, alt nume, alt profil, nici în dicționarele victimelor comunismului românesc, decât cele oferite de autoare, aici) și, totodată, un obiect privilegiat al unor studii cu mize non-literare. Tragicul experienței trăite, rafinamentul diabolic al torturilor și al anchetei, montajul întregii mascarade politice a procesului, cadrul benthamian al închisorilor, supravegherea continuă (o tortură în sine) a unei deținute izolate – toate aceste elemente, și altele încă, au fost valorificate, ca informație contextuală, de către istorici și sociologi, fără a modifica totuși o percepție generală a *Evadării tăcute* ca fiind „cea mai intimă scriere de detenție“ – și anume despre detenția *feminină* – din Gulagul românesc¹. Efectul acesta de „intimitate“, ca și – de

1. Ideea este argumentată de Ruxandra Cesereanu, în *Călătorie spre centrul infernului*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1999.

fapt – expresia intensei autenticități a mărturisirii sunt însă consecința nu doar a conținutului cărților Lenei Constanțe, ci și a dimensiunii lor literare. Ele rostesc adevărul – dar alături de cuvântul *adevăr*, în această acțiune, se află verbul rostirii, căci mărturisitoarea se vede nevoită să recurgă la cuvinte, la retorică și la figurile limbajului, pentru a transmite respectivul adevăr, oricât de indicibil ar fi, oricât de mult absurd ar conține. Plinătatea discursului îi dă corp, literatura subvine, prin procedeele sale specifice, nevoii autoarei de a lăsa consemnat adevărul, ca și nevoii cititorilor de a cunoaște acest adevăr. Mai simplu spus, *adevărul se scrie în cuvinte*; dar și „adevărul“, și „cuvintele“ sunt numele unora dintre cele mai violente lupte pe care autoarea le-a dus cu anchetatorii săi. Printr-o frumoasă întoarcere a textului spre sine, *adevărul și cuvintele* (lui) constituie deopotrivă substanța și tema principală a acestei istorisiri despre Infern.

Receptat în primul rând ca o scriere plină de informații istorice, memorialul de închisoare al Lenei Constanțe, în ambele sale volume, nu este, de fapt, nici măcar în intenția autoarei, așa ceva. Ea îl prezintă, în deschiderea *Evadării tăcute*, ca pe o mărturie cu miză exclusiv etică – nu istorică, dar nici literară. Începe chiar, într-o cheie și mai „joasă“, vorbind despre experiența sa carcerală ca despre o curiozitate omenească: „Înainte de a începe să scriu toate acestea, am șovăit multă vreme. Nu sunt scriitor. De ce să scriu? La ce bun? Câțiva, mult mai în măsură decât mine, au făcut-o. Nu aș putea să spun nici mai bine, nici mai mult. [...] Atunci, de ce să scriu? Pur și simplu, ca să depun și eu o mărturie omenească. Pe cât posibil, să nu vorbesc de aspectul politic al detenției mele. Vreau să vorbesc de starea de detenție ca atare. Cu perfecta cunoaștere a faptelor. Viața de toate zilele într-o celulă...“, pentru ca, apoi, să dea locul central perspectivei etice. De la o curiozitate (infernă) a destinului uman, experiența a cărei rememorare o începe se vede ridi-

Notă asupra ediției

Prezenta ediție a memoriilor din închisoare ale Lenei Constante reproduce textul volumului *Evadarea tăcută. 3 000 de zile singură în închisorile din România*, apărut în ediția a doua, în 1995, la Editura Florile Dalbe (prima ediție românească, din 1992, a fost publicată la Editura Humanitas; pentru ediția a doua, autoarea declară a fi corectat doar greșelile de tipar). Cartea avusese o primă versiune franceză (*L'évasion silencieuse. Trois mille jours seule dans les prisons roumaines*, La Découverte, Paris, 1990, Premiul „Adelf”), iar Lena Constante a insistat întotdeauna spunând că a „rescris” textul, iar nu că l-ar fi „tradus”; ceea ce este foarte adevărat: diferențele dintre cele două versiuni nu sunt deloc neglijabile, și nu se limitează la efectele stilistice. Ediția românească a primit premiul „Lucian Blaga” al Academiei Române și a fost urmată de un al doilea volum, *Evadarea imposibilă* (Editura Fundației Culturale Române, 1993; reed. Editura Florile Dalbe, 1996). Toate edițiile acestea sunt, în prezent, epuizate, iar difuzarea deficitară a cărților în primul deceniu al postcomunismului românesc face ca bibliotecile publice să le numere doar arareori în fondurile lor. Una dintre cele mai cutremurătoare cărți despre infernul comunist se vede astfel condamnată, pe nedrept, la uitare. Prezenta ediție s-a născut din dorința de a remedia această situație; proiectul de a restitui scrierile Lenei Constante a demarat în 2011,

într-un cadru științific mult mai amplu, cu sprijinul programelor de cercetare și editare ale Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc. Schimbările survenite pe scena politică românească, începând cu vara lui 2012, respectiv modificările pe care acestea le-au impus inclusiv unor instituții științifice, precum IICCMER, ne-au obligat să renunțăm, cel puțin deocamdată, la tot ceea ce ar fi „însoțit“ ediția scrierilor Lenei Constante (studii, colocvii, promovarea unor traduceri ale volumelor în limbi străine, expoziții ale creațiilor sale plastice etc.). Mulțumim Editurii Humanitas pentru a fi acceptat propunerea noastră editorială, chiar și în aceste condiții. Și, înainte de toate, mulțumim fostei echipe de la IICCMER, alcătuită din Vladimir Tismăneanu, Angelo Mitchievici și Ioan Stanomir, pentru entuziasmul cu care ne-a susținut – și cu speranța că planurile noastre inițiale se vor împlini, totuși, cândva.

Nu am avut acces la manuscrisele autoarei, ne-a fost cu neputință să aflăm dacă ele s-au păstrat – și în ce condiții. Ne-am mărginit, de aceea, la o documentare de bibliotecă – în studiile și memoriile consacrate procesului Pătrășcanu – pentru realizarea căreia suntem recunoscători Colegiului Noua Europă, din București, și resurselor sale, ca întotdeauna, surprinzătoare. Ideea noastră a fost de a oferi cititorului de astăzi informația istorică minimală necesară pentru a înțelege contextul la care se referea Lena Constante. Ca să nu încărcăm notele editorului, am preferat să schițăm datele minime pentru situarea unui personaj sau a unui eveniment, trimitând în schimb la surse bibliografice de specialitate, studii de istorie, pentru cine dorește o privire mai detaliată asupra respectivelor aspecte. Le mulțumim celor care ne-au ajutat în stabilirea notelor – identificând, adesea, referința precisă, acolo unde însăși memoria autoarei se încețoșase: Ioan Tomoiagă (pentru referințele de istorie

a comunismului românesc), Sanda Misirianțu (pentru istoria și literatura sovietică), Peter Frei (pentru literatura franceză), Florin Bican (pentru literatura americană), Oana Suciuc (pentru istoria comunității armenesti din România).

Am corectat, tacit, peste tot, greșelile evidente de tipar, dezacordurile etc., și am menționat în note doar locurile unde greșeala (de tipar? de culegere?) din ediția primă nu ne permitea să reconstituim un text inteligibil. Am corectat, în note, informațiile istorice, acolo unde ele erau eronate în text. Am unificat ortografia potrivit normelor actuale. Am lăsat, în schimb, formele gramaticale mai vechi pe care Lena Constante le folosește (*soartei*, pentru *sortii*), gerunziile acordate la feminin, cuvintele folosite (evident) potrivit felului cum erau pronunțate/întrebuițate în închisoare (de ex., *paznică* pentru *gardiană*), considerându-le particularități stilistice ale textului, menite a conserva o anumită dicțiune specifică autoarei.

În raport cu edițiile anterioare, cartea de față are un singur adaos esențial, cuprins într-o *Addenda*: este vorba despre un document de arhivă, semnat de autoare, din dosarele procesului Pătrășcanu. Am considerat necesar să îl restituim aici din multe motive. În *Evadarea tăcută*, Lena Constante a scris un text mărturisitor, încărcat cu tot ceea ce temnicerii ei ar fi vrut să șteargă din memorie, de pe fața pământului, din istorie. Cum trebuia să arate (falsa) confesiune a (pe nedrept) acuzatei și (la fel de pe nedrept) condamnatei Lena Constante? Multe dintre episoadele povestite de ea în *Evadarea tăcută* au drept subiect lupta dintre anchetatorii care doreau să impună o versiune mincinoasă a „faptelor“ și deținuta care refuză, cedează sub presiunea torturii, semnează fără să știe ce semnează, învață un rol pentru mascarada procesului etc. Documentele Securității au păstrat declarația publică, de la proces, a Lenei Constante, cea despre care ea

povestește că i-a fost dată să o învețe pe de rost spre a o rosti public, în sala de judecată. Am ales să o reproducem integral (și fără a interveni în vreun fel în text, considerând că inclusiv limba și stilul în care a fost scrisă contribuie la caracterul său de *document istoric*) la sfârșitul cărții, în loc de a cita doar fragmente din ea în notele ediției, pentru puterea pe care sperăm să o primească, în ochii cititorilor, opoziția dintre cele două texte: mărturia adevărată, scrisă de Lena Constante la capătul vieții și cu speranța că va fi citită de generațiile viitoare, respectiv autoacuzarea mincinoasă, semnată de aceeași (nu știm cât de mult sau ce anume din text îi aparține – se poate foarte bine ca nimic să nu fi fost pus acolo de ea, ci totul să fie produs de mintea diabolică a vreunui anchetator), la capătul anchetei (în 1950) și cu speranța că va fi condamnată la moarte.

Ne exprimăm, în încheiere, speranța că acest proiect editorial va reuși să așeze scrierile Lenei Constante la locul meritat în bibliotecile și conștiințele românești, acolo unde memoria comunismului se transformă în istorie, iar marile exemple morale ale celor care au traversat infernul și apoi ne-au lăsat povestea lor se pot așeza la temelii opțiunilor etice ale generațiilor viitoare. Am împlini, astfel, principalul dezi-derat al autoarei înseși, care s-a hotărât târziu să depună mărturie, însă a făcut-o, totuși, gândindu-se tocmai la pericolul pierderii memoriei, ce amenință în primul rând tinerii vremurilor noi, libere – dar și (tot mai) depărtate de comunism.

Cluj-Napoca–Zürich,
ianuarie–octombrie 2012

Ioana Bot

EVADAREA TĂCUTĂ

3 000 de zile singură
în închisorile din România

PRIMA PARTE
Ianuarie 1950–aprilie 1954

CAPITOLUL 1

Prima închisoare

Prima mea închisoare nu avea decât 17 celule. Am rămas acolo de la 17 ianuarie 1950, data arestării mele, până la sfârșitul lunii aprilie. Era o închisoare specială. Secretă. Nu știam ce se putea întâmpla în această clădire mare, de două-trei etaje și al cărei subsol fusese transformat în închisoare. Nu am cunoscut din acea clădire decât cele patru celule pe care, rând pe rând, le-am ocupat. Carcera. Sala de dușuri unde făceam „manej“. Un birou de anchetă la etaj, closetele și o scară.

Sunaseră la ușa mea noaptea, la orele 11. Când am auzit soneria, am știut că erau ei. Nemișcată, ținându-mi respirația, îi auzeam cum sună. Aș fi putut să fug. Să trec de pe terasa mea pe terasa vecină. Și după aceea? Să-i trezesc pe vecini? Să trec prin apartamentul lor? Să cobor pe scara de serviciu? Și după aceea? Chiar dacă reușeam să ies în stradă fără să fiu văzută, unde mă puteam duce? Unde mă puteam ascunde? La părinții mei? Ar fi fost primul loc unde ar fi venit să mă caute. Mi-ar fi hăituit toți prietenii. Nimic nu i-ar fi putut opri. În cele din urmă aș fi fost prinsă și toți cei care m-ar fi ajutat ar fi fost pierduți.

Locuiam la etajul șase. Câteva minute am șovăit. Să mă arunc pe fereastră? Cei de la ușă începuseră să se enerveze. Știau bine că eram înăuntru. Portarul mă văzuse intrând. Probabil că le-a spus-o. Ferestrele apartamentului erau luminate.

De jos, din stradă, trebuie să le fi văzut. Cu pași înceți, m-am dus către ușă. Era miezul nopții.

Prima noapte petrecută în pușcărie nu mi-o aduc aminte, pesemne am dormit.

Prima zi de detenție, 19 ianuarie 1950. Anchetă. Un milițian îmi spune să mă așez la o măsuță. În fața mea, un birou mare. Un bărbat. Are o ceafă de taur. Îmi pune mai multe întrebări. Nu cunosc răspunsurile la aceste întrebări. Vorbește cu un accent străin. Nu știu nimic despre oamenii de care îmi vorbește. I-o spun. Declară că mint. Îmi ordonă să mărturisesc tot. Să mărturisesc? Ce?

Am crezut că am noroc. Neștiind nimic, nu voi putea spune nimic. Unele nume de care vorbea nu le auzisem niciodată. Cita și nume cunoscute, dar erau numele celor mai buni prieteni ai mei. Cu toții respectabili și respectați. Puteam răspunde cu sinceritate: nu! Am fost foarte mirată văzând că nu mă crede. Insista. Stăruia să-i spun adevărul. Apoi s-a înfuriat. A început să strige. A afirmat că are dovada minciunilor mele. Mi se face frică. Pare sincer. Spune că își pierde timpul pentru binele meu, pentru a mă convinge să mărturisesc. Îmi va da timp de gândire. Tot timpul de care am nevoie. Mă cuprinde teama.

A 2-a, 3, 4, a 5-a zi de detenție – 23 ianuarie 1950. Anchetele urmează una după alta. Trec mai multe zile de luptă inegală. Vocea îi devine din ce în ce mai amenințătoare. Toate acele zile nu mi-au lăsat decât o amintire confuză. Aproape că am uitat celula, scara, biroul. Pe omul acela nu l-aș mai putea recunoaște. Memoria nu mi-a păstrat vie decât teama ce mă cuprinsese. Nu mai eram decât un nimeni. Nu mai eram nimic. Adevărul meu nu mai era adevăr. Adevărul meu nu era adevărul lor. Dar care era adevărul lor? Mi-a trebuit vreme multă pentru a înțelege.

Orice anchetator, în limita drepturilor sale, poate folosi anumite stratageme. O știam. A obține încrederea acuzatului, a-l înșela, chiar a-l amenința fac parte din tactica sa. Speranța și teama îi sunt armele. Poate deci să le folosească. În limitele drepturilor sale. Depășirea acestor limite este neomenească. Trecerea de la amenințare la tortură este neomenească. Să-i lovești trupul este criminal.

În acele prime zile de interogatoriu nu puneam la îndoială buna-credință a anchetatorului. Îi socoteam întrebările sincere. Din punctul lui de vedere, întrebări cinstitute. Din punctul de vedere al meseriei lui, o atitudine corectă. Înapoi în celulă îmi chinuiam mintea. Ce argumente să gădesc pentru a-l convinge. Pentru a-i dovedi că se înșală? Nu aveam, într-adevăr, nimic de spus. Nici despre mine, nici despre alții.

Tăgăduielile mele sunt zadarnice. Reușesc numai să-l înfurie. Mă privește cu ochi încărcăți de ură. Ochi de nebun. Ajung să mă îndoiesc de mine însămi. Oare mi-am pierdut mințile? Fricii mele i se adaugă un nou chin.

Paznicii mă împing în birou de mai multe ori pe zi. La orice oră. Chiar în plină noapte. Scara, anchetatorul, întrebările, amenințările, frica.

Își îmbracă sadismul în cuvinte-capcană. Vorbește de datorie, de răspundere, de binele public. Cuvinte de care te izbești, care îți jupoaie carnea, care îți sug sângele. Te omoară. Folosește orice mijloc. Îi este permis orice. A-și impune adevărul „său“ i-a devenit idee fixă. Pentru acest dement nu există lege, pentru că legea este el. Și tot el este și dreptatea. Și răzbunarea. El este Dumnezeu.

După câteva zile mă pedepsește.

A 6-a, 7, a 8-a zi de detenție – 25 ianuarie 1950. Ca de obicei, după „deșteptare“, paznicul deschide ușa și mă duce la closet. Pe culoar, o chiuvetă mică, o bucată de săpun, un

prosop foarte murdar, un pieptene cu dinții ruși, plin de jeg și de păr. Acolo mă spăl pe mâini și pe față. Mă simt murdară.

Paznicul merge întotdeauna înaintea mea. De data aceasta, nu mă duce către celula mea. Se oprește acolo unde culoarul formează un unghi drept, deschide o ușă și-mi face semn să intru. Închide ușa. Răsuște cheia. Mă aflu într-o cameră de un metru pe doi. Tavanul mansardat coboară brusc până la un metru de podea. Nu se poate sta în picioare decât pe o suprafață de un metru pătrat. Pe jos, ciment. În zidul din fund, o deschizătură spre exterior. Înaltă de douăzeci și cinci de centimetri, lungă de cincizeci. Ferestruica este astupată din exterior cu o scândură. Nu pot să o văd, dar o pot pipăi. Paznicul deschide vizeta. Îmi aduce la cunoștință că nu am voie să stau pe jos. Trebuie să rămân tot timpul în picioare.

Suntem în ianuarie. La noi iarna e grea. Încăperea nu este încălzită. Rafale de vânt, valuri înghețate pătrund prin crăpături. Nu am pe mine decât o fustă plisată subțire, o bluză și o jachetă de lână. Mi se face frig. Îmi strâng brațele la piept. Îmi lipesc picioarele unul de altul. Îmi este frig. Să umblu, nu am loc. Nu pot face decât un singur pas. La al doilea mă lovesc cu capul de tavanul mansardat. Îmi este frig. Fac mișcări de gimnastică. E și mai rău. Tot trupul îmi îngheață. Reușesc să-mi înfășor picioarele cu fusta, aducându-i poalele în față până la talie și vârându-le sub cordon.

Mi-e din ce în ce mai frig. Încep să-mi clănțane dinții. Din când în când, vizeta se deschide. Paznicul mă privește. La prânz, pesemne, îmi întinde prin ușă întredeschisă o felie subțire de pâine.

În primele ore nu sufăr decât de frig. Brusc, îmi simt oboseala. De ore întregi stau în picioare. Aproape fără să mă mișc, din lipsă de loc. Sprijinindu-mă când de un zid, când

de altul. Mă dor picioarele. Mi se umflă gleznele. Mi-e foarte frig. Mi-e frig până la oase. Obosită. Sunt obosită. Sunt moartă de oboseală... Încep să murmur: sunt moartă de oboseală... obosită... obosită... atât de obosită... Mă concentrez pe ideea de oboseală, ca să-i uit senzația. Șoapta aceasta neîntreruptă mă adoarme. Reușeam să adorm câteva secunde. În picioare. Fără să mă clatin. Un pumn răsună în ușă. Mă trezește.

Nu știu de câte ore sunt aici. Nu știu dacă este zi sau este noapte. Chiar din prima seară am văzut pe culoar, pe masa paznicului-șef, un telefon. Îl aud cum sună, la orice oră. Cheamă la interogatoriu. Atunci una din cele șaptesprezece celule se deschide. Pași înfundați se aud de-a lungul culoarului. Urcă scara... Mi-e groază de acest telefon. De spaima anchetei. Cum îi aud sunetul ascuțit și puternic, nu mai simt nici frigul, nici oboseala, nici somnul. Nu mai îmi simt nimic decât frica.

Cuvintele cer timp. Nu pot spune totul dintr-odată. Cum să exprim această spaimă? Mi-ar trebui un cuvânt unic. Un cuvânt de sinteză. Un cuvânt lovitură de ciomag. Un cuvânt lovitură de trăznet. Un cuvânt însângerat. Urlat cu gâtul strâns de spaimă. Așteptarea așezată în golul stomacului. Inima zdrobită de groază. Spaima care-ți răsuțește pieptul, sus, la stânga, un loc, un punct, unde – de obicei – nu se află nimic. Inima. Un cuvânt din carne. Un cuvânt din sânge. Acest cuvânt nu există.

Atâtea cuvinte și nimic nu e spus încă. Cum să spui disperarea? Revolta? Durerea fizică a inimii? Durerea aceasta care șterge tot. Nimic nu se mai petrece în minte. Nimic nu se mai petrece în acest loc straniu pe care-l localizez cu greutate. În spatele ochilor. Mai sus încă. Atât de mai sus, încât este aproape exterior celuiilalt „eu“ dezgustător, trupul meu. Nu! Nimic nu se petrece în cap. Totul se petrece numai

CUPRINS

<i>Tăcerea cuvintelor</i>	
Studiu introductiv de Ioana Bot	5
<i>Notă asupra ediției.</i>	35

EVADAREA TĂCUTĂ

Prima parte

Ianuarie 1950–aprilie 1954

1. Prima închisoare	43
2. A doua închisoare	87
3. A treia închisoare	135
4. A patra închisoare	158

Partea a doua

Antecedente

5. Aprilie–octombrie 1948	193
-------------------------------------	-----

Partea a treia

Penitenciarul

6. Dumbrăveni	225
7. Zidurile vorbesc. Penitenciarul Miercurea-Ciuc	300

Addenda

Autocritică	363
-----------------------	-----